УДК 336.227.3

ПОДАТКОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОФШОРНИХ ЗОН В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

О.А. Івашко

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

У статті розглянуто сутність та види офшорних зон, періоди їх розвитку та фактори впливу на перерозподіл світового капіталу. Проаналізовано структуру офшорного капіталу в світовій економіці. Обґрунтовано пропозиції офшорної активності для українського бізнесу.

Ключові слова: офшорна зона, офшорна юрисдикція, офшорна компанія, податки, податковий потенціал, світова економіка.

Одним із способів (зважаючи на досвід багатьох країн світу) вирішити проблему дефіциту залучення інвестицій в економіку України є створення офшорних зон. Вони можуть слугувати економічному зростанню як окремих регіонів, так і країни загалом, але лише за умови раціонального і контрольованого підходу держави до їх створення. Головну роль у забезпеченні доцільності та ефективності створення й функціонування офшорних зон відіграє функція податкового планування, професійна реалізація якої дозволяє спрогнозувати, спланувати та досягти мети – створити названі зони, в яких динамічно розвиватиметься бізнес, які постануть об’єктом значних інвестицій, а як наслідок – забезпечать економічне зростання й стабільне надходження доходів до бюджетів як державного, так і місцевого рівнів.

Питання податкового потенціалу офшорних зон розглядали у своїх працях багатьох вчених, зокрема: Барановський О.І., Васенко В. К., Вишинська Т. А., Волкова Ю. А., Горький Н. В., Даукаєв І.М., Дмитров С. О., Іванов Ю. Б., Козак Ю. Г., Лосєва Ю. М., Сухорукова А.І., Турко Ф. М., Ямко П. Ю. та ін.

Однак, незважаючи на наявність значних наукових досліджень, вітчизняна економіка сьогодні не має цілісної концепції, яка б відбивала організаційно-правове забезпечення податкового планування в офшорних зонах. Тому метою

даної статті є дослідження теоретичних засад та діагностування податкового потенціалу офшорних зон в Україні та світі.

Дуже часто зони зі спеціальним режимом оподаткування, зокрема офшорні зони, розглядаються як опорний пункт для ухилення від сплати податків, джерело податкових правопорушень, носій «тіньової» економіки, відмивання «брудних» коштів та ін. На практиці зони зі спеціальним режимом оподаткування, насамперед офшорні зони, використовуються для зменшення сум податків, зборів (обов'язкових платежів), а це вимагає проведення диференційованого підходу до розмежування заборонених і цілком легальних методів використання цих зон, визначення межі між правопорушенням і цілком законними методами, що застосовуються в процесі оподаткування, між ухиленням від сплати податків і податковим плануванням.

Про зростання інтересу до офшорів свідчить, наприклад, те, що майже половина світового руху капіталів у прямій та позиковій формі наприкінці XX ст. проходила через офшорні компанії. Широке застосування в бізнесі офшорів змушує країни з різним рівнем соціально-економічного розвитку до необхідності формування чіткої позиції щодо цих утворень. Рішення можуть бути різними: від обмеження практики зарубіжних офшорів – до заборони національним підприємцям користуватись офшорними схемами, або – до створення офшорного центру на власній території.

Слід відмітити, що офшорна зона (від англ. off shore - «поза берегом») – це спеціальна вільна економічна зона, метою якої є створення сприятливих для підприємців валютно-фінансового та фіскального режимів (нульова або мінімальна ставка оподаткування, низькі або ж відсутні резервні вимоги до статутного капіталу, відсутність вимог щодо конвертування валют) через лояльність державного економічного регулювання з суворим рівнем забезпечення банківської та комерційної таємниці [3, 12].

Сучасні офшори пройшли довгий шлях розвитку, починаючи від формувань у 1920-1930 рр., які важко назвати офшорами в сучасному розумінні, до нинішніх офшорних фінансових центрів з широким спектром

можливостей ухилення від сплати податків.

Умовно розвиток офшорів можна розділити на чотири періоди (рис. 1).

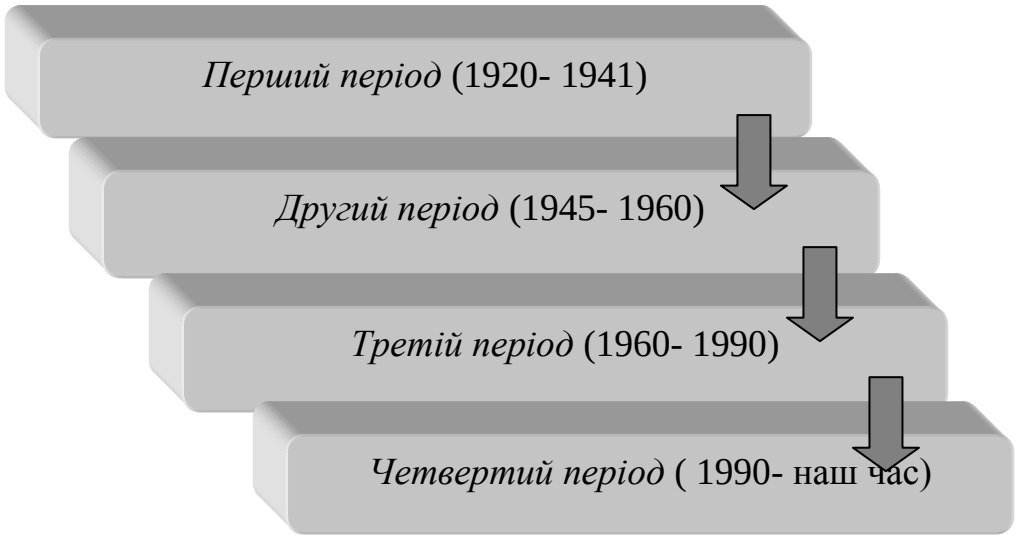

Рис. 1. Періоди розвитку офшорів [10, 135-140]

У міжнародній практиці розрізняють три види офшорних юрисдикцій (рис. 2).

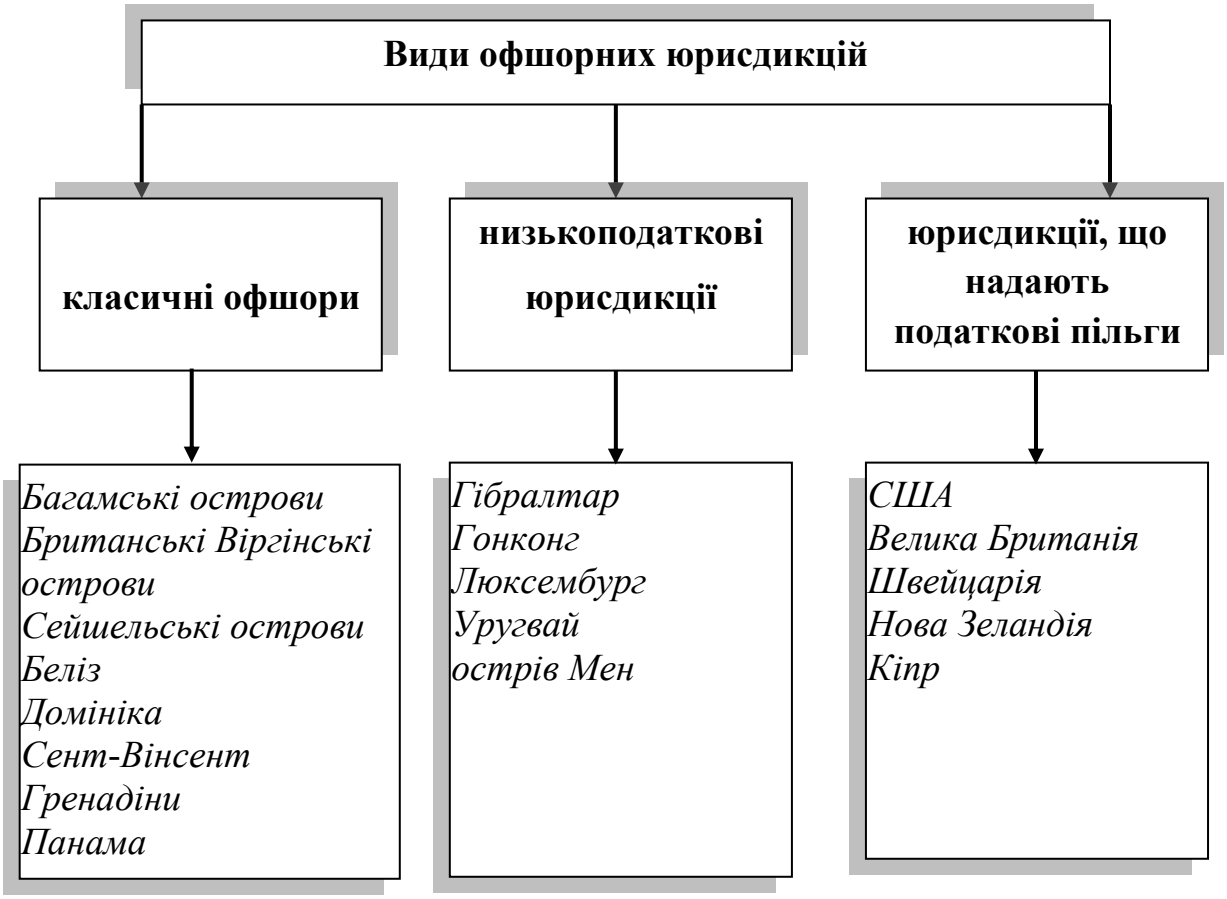

Рис. 2. Види офшорних юрисдикцій

Загальна кількість офшорних зон у світі визначається дуже умовно. Процес їх виникнення та припинення діяльності є відносно динамічним. Єдиного списку офшорних зон не існує, кожна держава визначає цей перелік для себе. Фахівці сьогодні називають понад 60 стійких комплексних офшорних центрів, де традиційно функціонують офшорні компанії. Серед них: Ангілья, Андора, Антигуа і Барбуда, Аруба, Багамські острови, Барбадос, Бахрейн, Беліз, Бермудські острови, Британські Віргінські острови, Вануату, Гібралтар, Каймановi острови, Ліберія, Маршальські острови, Монако, Нідерландські Антильські острови, острови Кука, Пуерто-Ріко, Сейшельські острови, Сент-Вінсент і Гренадіни, Сент-Кітс і Невіс, співдружність Домініки, Теркс і Кайкос тощо. Географічною особливістю розташування офшорних зон є їх значна концентрація в Карибському регіоні – близько 20 з наведеного переліку. В Україні перелік офшорних зон встановлено розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про перелік офшорних зон» від 23.02.2011 р. № 143-р.

Ознаками юрисдикцій, що надають податкові пільги, є великі витрати на заснування та обслуговування компанії; значний розмір мінімального статутного капіталу; вимога щорічного подання до державних органів фінансової звітності.

Дані щодо податкових ставок в окремих офшорах наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Оподаткування доходів в окремих офшорних юрисдикціях [14]

Офшор	**Для резидентів**		**Для нерезидентів**
	Гранична ставка, що застосовується до річного доходу	**Ставка на проценти – дивіденди – прибуток**	**Ставка на проценти – дивіденди – прибуток**
Андорра	0 %	0 % – 0 % – 0 %	15 % – 0 % – 0 %
Кіпр	30 % (34,277 євро)	3 % або 10 % – 15 % – 0	0 %– 0 % – 0 %
Люксембург	38 % (34,500 євро)	10 % – до 19 % – до 19 %	15 % – 25 % – 0 %
Монако	0 %	0 % – 0 % – 0 %	15 % – 0 % – 0 %

Закінчення табл. 1

Острів Гернсі	20 % (11491 євро)	20 % – 20 % – 0 %	15 % –20 % – 0 %
Острів Джерсі	20 % (8,357 євро) або 27 % (15,739 євро)	20 % або 27 % – 20 % або 27 % – 0 %	15 % – 0 % – 0 %
Острів Мен	18 % (14346 євро)	18 % – 18 % – 0 %	15 % – 0 % – 0 %
Швейцарія	19 % або 40,4 % (у кантонах Швіц та Цюріх) (515,404 євро)	З 19 % до 40,4 %[5] – з 19 % до 40,4 % – 0 %	15 % –35 % – 0 %

Для нерезидентів майже всі країни ЄС збільшують ставку податку з 15 % до рівня країн – не учасниць ЄС (до 35 %); вирішальним при стягненні податку є не місце отримання доходу, а юрисдикція, резидентом якої є платник.

Варто відмітити, що останніми роками офшори зайняли провідну позицію в розподілі світового руху капіталів. За розрахунками експертів в офшорах зосереджено близько 60% загальної вартості світового капіталу, через них проходить приблизно половина фінансових транзакцій. Офшорні зони та компанії, що функціонують в них, здатні перерозподіляти фінансові ресурси, що пов’язано з припливом або відпливом капіталу, який надає можливість опосередковано впливати на економіку як окремих країн, так і світову економіку в цілому [11].

За даними Boston Consulting Group (BCG), за 2012 р. загальний світовий офшорний капітал склав 8,1 трлн. дол. США, а у 2011 р. становив 7,9 трлн. дол. США. Таке зростання пояснюється тим фактом, що світовий ринок поступово відроджується після фінансової кризи (рис. 3) [13, 5].

За підрахунками британської організації Oxfam, фізичні та юридичні особи із країн, що розвиваються, тримають на офшорних рахунках 6,8 трлн. дол. США, причому кожного року ця сума збільшується на 200-300 млрд. дол. США. Внаслідок відтоку капіталу в офшорні зони до державного бюджету цих країн не потрапляє приблизно 125 млрд. дол. США у вигляді недоотриманих податків. У той же час міжнародна допомога державам, що розвиваються, становить млрд. дол. США103 за відповідний період [7].

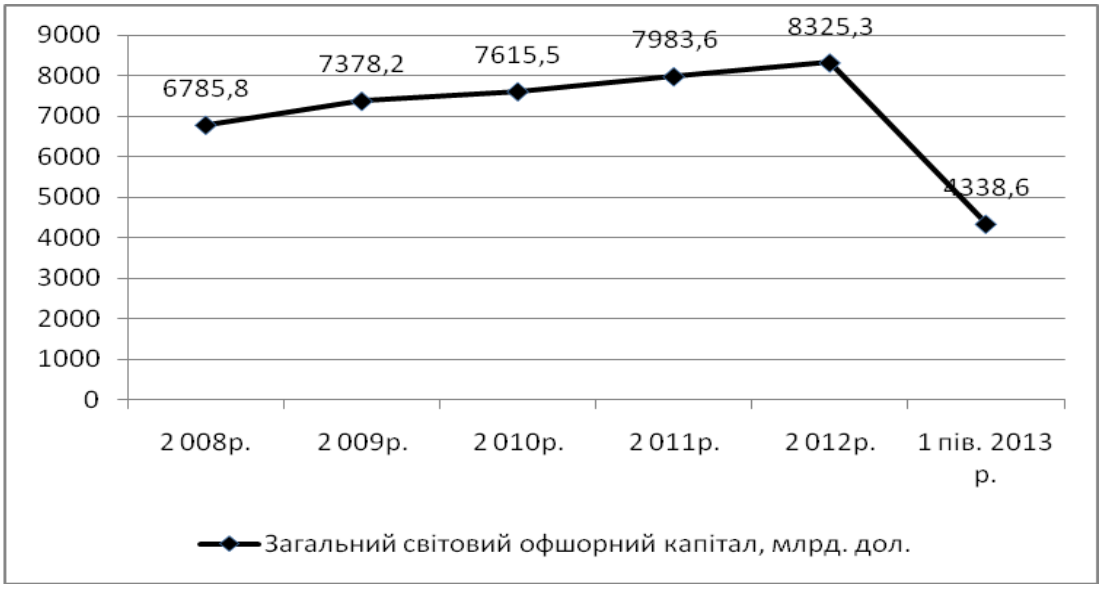

Рис. 3. Загальний світовий офшорний капітал *

**Джерело: Boston Consulting Group* [13, 5]

Нове дослідження, яке провів економічний консультант Дж. Хенрі (екс-працівник компанії МакКінсі) показало, що за останні роки було втрачено у світових офшорах 21 трлн. дол. США. Податків з цих грошей вистачило б, щоб вирішити кризу Єврозони [1]. За підрахунками Дж. Хенрі з України було виведено 167 млрд. дол. США.

Якщо розглянути частку активів в офшорах за географічною ознакою, то можна констатувати, що в країнах Перської затоки вона становить близько 40%; в країнах Африки, Близького Сходу й Південної Америки – приблизно 30%; в країнах з більш розвиненими державними інститутами, стабільними економічними і політичними ситуаціями цей показник складає менше 10% (країни Європи – приблизно 9%, Північної Америки і Японії – 2-3%) [8, 69-76].

За оцінками організації Tax Justice Network, в офшорах по всьому світу знаходиться близько третини світових активів. Об’єм офшорних фінансових активів, що належать приватним особам, оцінюється 11,5 трлн дол. США. На Каймановых островах, де проживає 50 тис. осіб, зареєстровано 70% всіх хедж-фондів світу. За даними McKinsey, загальний обсяг фінансових активів в офшорах може становити близько 32 трлн дол. США, що еквівалентно сумарному ВВП Європейського Союзу і США (рис. 4).

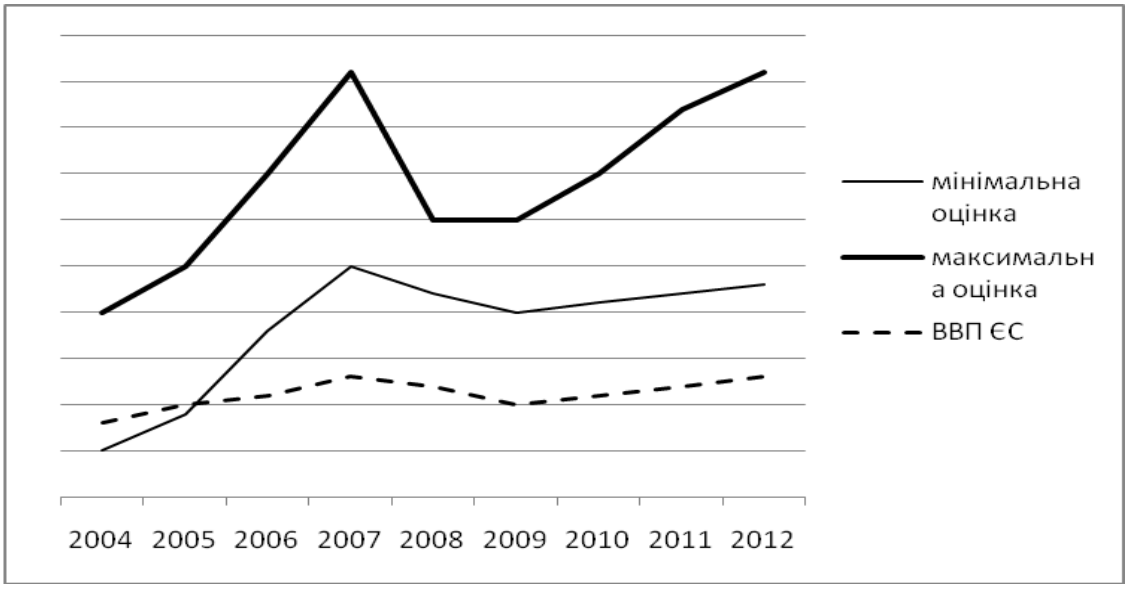

Рис. 4. Обсяг коштів, виведених у світові офшори у порівнянні зі сукупним ВВП Євросоюзу*

**Джерело: [4]*

Через це бюджети країн світу недоотримують податків як мінімум на 250 млрд дол. США щорічно. Ця сума в три рази перевищує кошти, які, за оцінками Світового банку знадобилися б для скорочення бідності в країнах, що розвиваються до 2015 р. [4].

За оцінками Світового банку, в офшори щорічно надходить 1–1,6 трлн. дол. США з перехідних та економік, що розвиваються. Більша частка цих грошей приховується в британських юрисдикціях.

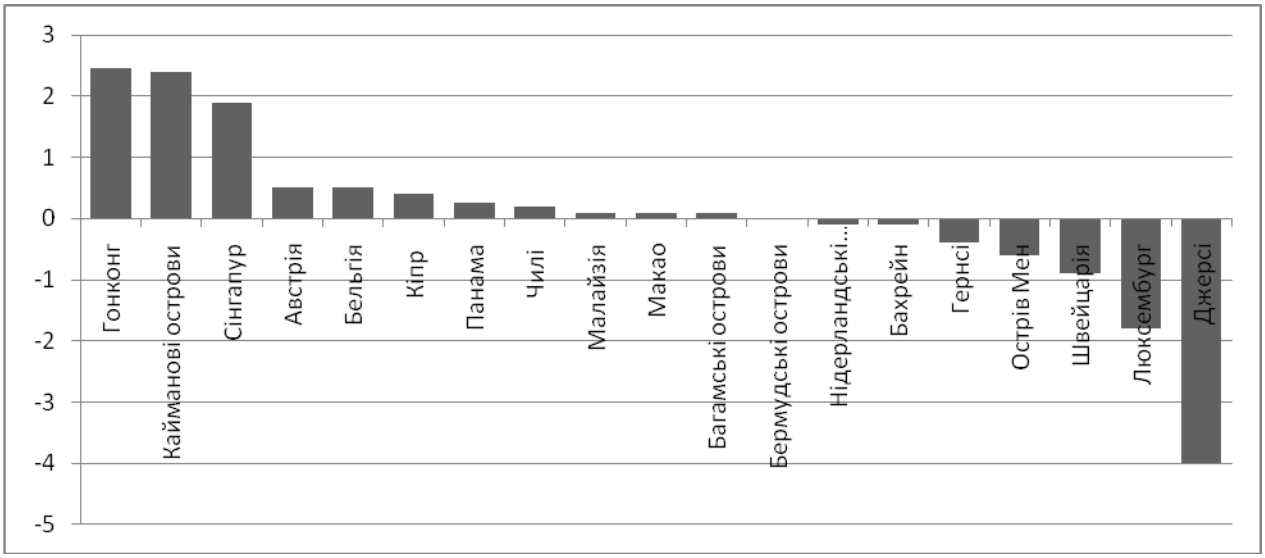

Рис. 5. Притік і відтік капіталу в податкові офшори (% від наявних в юрисдикції грошей в період з 2007 по 2012 рр. *

**Джерело: [4]*

За підрахунками німецького Міністерства фінансів, обсяг приватних вкладів у банках Швейцарії та Ліхтенштейну, який належить німцям, кілька років тому складав від 120 до 200 млрд. євро. Можливість оперування мільйонними статками у закордонних юрисдикціях без участі у несенні податкового тягаря на батьківщині суперечить уявленням європейського виборця про справедливість. Так, у період з 1997 року по 2012 рр. зростаюче податкове навантаження призвело до скорочення середнього класу Німеччини на 5,5 млн чол. – з 65% до 58%. У той же час число бідних зросло на 4 млн чол. Крім прошарку багатих, які ухиляються від сплати податків за рахунок офшорних юрисдикцій, європейським країнам у боротьбі з офшорами доведеться подолати й опір великих концернів [14].

Навіть у Німеччині, де більшість компаній працює у сфері промислового виробництва, що ускладнює виведення активів у офшори, значна кількість великих концернів показують погану звітність та скорочують обсяг виплачуваних у країні податків. Це може служити непрямою ознакою виведення частини операцій в офшорні юрисдикції, вважають експерти. Згідно з їхніми даними, в період з 2008 по 2012 рр. обсяг податків, сплачених такими флагманами економіки ФРН, як члени біржового індексу DAX30, страхова компанія Allianz, високотехнологічний концерн Siemens, скоротився на 23% і 7% відповідно. Концерни BASF, SAP і Deutsche Telekom показали лише невелике зростання сплачених податків – 7,25% і 33% відповідно. Однак Volkswagen, відмовившись від використання офшорних схем, за той же час збільшив суму сплачених податків на 144% [14].

У країнах Євросоюзу, де частка сектору послуг в економіці країни, особливо в експорті, становить більшу частину, ніж у Німеччині, проблема виведення «дочок» великих компаній в офшорні юрисдикції стоїть ще більш гостро.

Міжнародна фінансова статистика засвідчує, що сьогодні на офшорний

сектор у світовій економіці припадає 20% усіх обсягів банківських операцій, тоді як безподаткові території населяє близько 0,4% людства. Створено індустрію офшорних фінансових установ, яка щорічно обслуговує до трьох чвертей фінансових потоків світу. Деякі з цих фінансових центрів конкурують за обсягами з акумульованих активів з Лондоном, Нью-Йорком і Токіо [2, 43-48].

Кайманові острови, розташовані в Карибському басейні, є лідером банківського офшорного бізнесу і п'ятим найбільшим фінансовим центром у світі після таких всесвітньо відомих фінансових центрів, як Гонконг, Лондон, Нью-Йорк і Токіо. В офшорній зоні Каймановых островів було зареєстровано більше 450 банків, крім цього, 43 з 50 найбільших банків світу мають на Каймановых островах свої відділення або філії [6].

Банківські активи Каймановых островів перевершують активи швейцарських банків в 1,3 рази, сінгапурських – в 2,5 рази. Вони відносно небагато поступаються банківським активам Японії (2402 млрд. дол. США), Франції (2817 млрд. дол. США), США (2959 млрд. дол. США). При цьому слід враховувати, що існують певні фінансові «зв'язки», коли банки цивілізованих країн чи «білих» офшорів активно використовують фінансові установи, зареєстровані в класичних офшорах. Так, швейцарські банки зазвичай розміщують великі кошти закордонних клієнтів не в себе на депозитах, а в афільованих зарубіжних банках і фондах.

За офіційними даними Національного банку Швейцарії, з переданих в управління у швейцарські банки коштів в розмірі 349 млрд. дол. США на кінець 2012 р. у Люксембурзі було розміщено 69 млрд. дол. США, у Великобританії – 56 млрд. дол. США, у Нідерландах – 55 млрд. дол. США. Проте дані самих офшорних юрисдикцій – на порядок вищі. Зокрема, за оцінками, в Гернсі розміщено депозитів швейцарських банків на 298,6 млрд. дол. США, в Джерсі – на 502,9 млрд. дол. США, на острові Мен – на 155,8 млрд. дол. США [7, 55-57.].

Про значну роль офшорних юрисдикцій у світових фінансових потоках можна судити і за міжнародною інвестиційною позицією розташованих в них

банках. Як свідчить статистика Банку міжнародних розрахунків (BIS), активи таких банків є значними та збільшуються з роками (табл. 2).

Таблиця 2

Активи банків, які розташовані в офшорних та умовно офшорних юрисдикціях, млрд дол. США [12]

№	Країна / Рік	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
1	Багами	267	343	407	514	436	520	590	643
2	Бахрейн	91	160	208	204	180	176	149	137
3	Бермуди	-	-	-	10	9	11	13	15
4	Кайманові острови	823	1672	1892	1800	1766	1762	1544	1563
5	Гернсі	112	183	246	246	202	192	191	205
6	Гонконг	405	621	798	789	748	830	919	988
7	Острів Мен	34	77	94	82	81	77	70	65
S	Джерсі	169	444	519	387	329	292	278	275
9	Макао	-	-	-	28	35	45	53	59
10	Нідерландські Антильські острови	-	-	-	21	21	-	-	-
11	ПанамА	-	-	-	34	35	40	43	47
12	Сінгапур	407	604	786	794	747	825	870	925
13	Кіпр	-	-	-	90	112	94	87	81
	Разом	**2308**	**4104**	**4950**	**4999**	**4701**	**4864**	**4807**	**5004**
	Усі країни	**11586**	**26190**	**33504**	**31288**	**30077**	**30183**	**30307**	**30446**

Активи представлених в таблиці країн (враховані не усі офшорні юрисдикції) складали 15,86 % (станом на кінець 2012 р.) усіх банківських активів світу. Банківські активи Каймановых островів перевищують активи швейцарських банків 1,9 рази, сінгапурських – в 1,78 рази. Вони відносно небагато поступаються банківським активам Франції (2341 млрд. дол. США на кінець 2012 р.), Німеччини (2539 млрд. дол. США).

Рух капіталу на рахунках офшорних банківських зон відображено в

таблиці 3.

Таблиця 3

Динаміка руху капіталу на рахунках офшорних банківських зон [12]

Країна	Відкрито рахунків, млрд. дол. США)			Абсолютне відхилення, млрд. дол. США		Відносне відхилення, %	
	2011	2012	2013 (станом на 1.07)	2012/ 2011	2013/ 2012	2012/ 2011	2013/ 2012
Всього	4130	4096	4160	-34	64	-0,8	1,6
Багами	590	643	647	53	4	9,0	0,6
Бермуди	13	15	16	2	1	15,4	6,7
Бахрейн	149	137	135	-12	-2	-8,1	-1,5
Кайманові острови	1544	1490	1563	-54	73	-3,5	4,9
Кіпр	87	81	78	-6	-3	-6,9	-3,7
Острів Мен	70	65	63	-5	-2	-7,1	-3,1
Люксембург	847	839	836	-8	-3	-0,9	-0,4
Швейцарія	830	826	822	-4	-4	-0,5	-0,5

За даними таблиці видно, що активи наведених офшорних банківських зон на протязі останніх трьох років дещо змінились, зокрема у 2012 р. зменшилися на 34 млрд. дол. США або на 0,8% відносно 2011 року, а у 2013 р. збільшилися на 64 млрд. дол. США або 1,6% відносно 2012 р. Проте це не свідчення того, що операції в офшорних банківських зонах набувають меншого значення, оскільки аналіз діяльності лише восьми таких зон не дає об'єктивної оцінки. З наведених офшорних банківських зон найбільша частка активів припадає на Кайманові остови, причому в 2011 р. вони становили 1544 млрд. дол. США, в 2012 р. зменшилися на 54 млрд. дол. США або 3,5%, на протязі 6 місяців 2013 р. активи збільшились на 4,9% або 733 млрд. дол. США відносно 2012 р.

Основну масу активів офшорних банківських зон становлять зовнішні вливання, при чому найчастіше даний капітал використовується для кредитування зовнішнього сектору (табл. 4).

Таблиця 4

Депозитно-кредитні операції офшорних зон з нерезидентами [12]

Країна	млн дол. США			Абсолютне відхилення		Відносне відхилення	
	2011	2012	2013 (станом на 1.07)	2012/ 2011	2013/ 2012	2012/ 2011	2013/ 2012
	Депозити нерезидентів						
Кіпр	53,7	52,4	51,8	-1,3	-0,6	-2,4	-1,1
Люксембург	705,8	704,7	703,9	-1,1	-0,8	-0,2	-0,1
Швейцарія	855,1	854,3	852,2	-0,8	-2,1	-0,1	-0,2
	Кредити нерезидентам						
Кіпр	65,5	63,9	60,4	-1,6	-3,5	-2,4	-5,5
Люксембург	695,1	694,1	690,8	-1	-3,3	-0,1	-0,5
Швейцарія	492,8	489,5	486,9	-3,3	-2,6	-0,7	-0,5
	Залишки за операціями						
Кіпр	-11,8	-11,5	-8,6	0,3	2,9	-2,5	-25,2
Люксембург	10,7	10,6	13,1	-0,1	2,5	-0,9	23,6
Швейцарія	362,3	364,8	365,3	2,5	0,5	0,7	0,1

Таким чином, видно, що основну масу активів офшорних банківських зон становлять кошти нерезидентів, майже усі отримані активи від іноземців, спрямовується у вигляді кредитів на зовнішній ринок.

В 2011-2013 рр. відбувся невеликий спад по депозитних операціях в офшорах, а внаслідок цього зменшились розміри кредитів. Загалом у 2013 р. операції Кіпру по кредитуванню на 8,6 млн. дол. США перевищили операції по депозитам, в Люксембурзі депозити перевищили кредити на 13,1 млн. дол. США, а у Швейцарії аж на 365,3 млн. дол. США.

Отже, на сьогоднішній день офшорні зони досягли значного успіху. Деякі офшорні центри (наприклад, Каймановi острови) здатні конкурувати з провідними світовими фінансовими центрами. Спеціалізація на офшорному

банківському бізнесі дає змогу таким країнам виходити на перші місця в світі за різними макроекономічними показниками, рівнем добробуту, ВВП на душу населення і т.д.

Підсумовуючи вище зазначене, варто відмітити, що для українського бізнесу офшори є одним із найзручніших засобів збереження коштів і участі в капіталі інших компаній, а також отримання грошей в потрібний час в будь-якій країні світу. В той же час механізм уникнення оподаткування з використанням таких зон є досить збитковим для бюджету України. Відсутність адекватних заходів протидії використанню офшорних механізмів ухилення від оподаткування призводить до виникнення нерівних конкурентних умов, в яких перебувають законослухняні господарські суб'єкти у разі сплати конкурентами менших податків.

Ivashko O. Tax potential of offshore areas in Ukraine and in the world. Lesya Ukrainka Easteuropian national university.

Essence and types of offshore areas, periods of their development and factors of influence on the redistribution of world capital. An offshore capital structure is analysed in a world economy. Suggestions of offshore activity are grounded for Ukrainian business

Keywords: offshore area, offshore jurisdiction, offshore company, taxes, tax potential, world economy.

Ивашко Е. Налоговый потенциал оффшорных зон в Украине и мире. Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки.

В статье рассмотрена сущность и виды оффшорных зон, периоды их развития и факторы влияния на перераспределение мирового капитала. Проанализирована структура оффшорного капитала в мировой экономике. Обоснованы предложения оффшорной активности для украинского бизнеса.

Ключевые слова**:** оффшорная зона, оффшорная юрисдикция, оффшорная компания, налоги, налоговый потенциал, мировая экономика.

Література

1. В офшорні зони у світі виведено 21 трильйон доларів США (Інфографіка). 27/07/2012 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.taxjustice.net/cms/upload/pdf/Price_of_Offshore_Revisited_120722.pdf
2. Волкова Ю. А. Розвиток офшорних центрів у системі міжнародного бізнесу / Ю.А. Волова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2013. – №1. – с. 43-48.
3. Данилишин Б. Внутрідержавні зони спеціального фінансового режиму господарських транзакцій / Б. Данилишин, Л. Шостак // Економіка України. – 2006. – № 3. – С. 12-19.
4. Кошкаров О., Завадський М. Майбутнє офшорних зон у контексті боротьби з ухиленням від сплати податків в ЄС/ О.Кошкаров, М.Завадський, С.Сумленний // Україна фінансова. Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ufin.com.ua/analit_mat/drn/175.htm.
5. Кулик Я. Чим вигідне створення офшорної компанії? / Я. Кулик // Інтернет-видання «Tochka.net». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://finance.tochka.net/ua.
6. Налоговое планирование [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http// www.pnalog.ru.
7. Снєжко О. Полювання на відьом. / О. Снєжко // Інтернет-видання «Finance.ua» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.finance.ua/ua/
8. Хейфец Б. Роль офшоров в глобальной экономике. / Б. Хейфец // Мировая экономика и международные отношения. Х. – 2012. – №11. – С. 69-76.
9. Юридична фірма «Амонд Сміт Лтд» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.amondsmith.com.ua.

10. Ямко П. Ю. Податковий механізм офшорних країн: сутність, функції, інструменти / П. Ю. Ямко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. –2012. – №4. С. 135-140.
11. McCann H. Offshore finance. / H. McCann / Cambridge, 2006. P. 67.
12. Bank for International Settlement [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bis.org.
13. BCG report «Regaining Lost Ground: Resurgent Markets and New Opportunities». – 2012. – P. 5
14. The Federal Ministry of Finance (Germany) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bundesfinanzministerium.de/EN/Home/node.